

В ТВОРЧЕСКАТА ЛАБОРАТОРИЯ НА ГЕОРГИ КАРАСЛАВОВ

Елка Константинова

Писателят Георги Караславов е жива енциклопедия на обществено-политическия, културния и литературния живот у нас от втората половина на 20-те години до днес. Когато разказва за своите творчески замисли, за героите и събитията, отразени в крупното му творчество, той винаги започва със спомените си и със сегашните си наблюдения над различните сфери от живота. Свидетел и активен участник в обществено-политическите борби, Георги Караславов е съхранил във феноменалната си памет безброй много детайли от антифашисткото минало, от славния път на партията и народа в периода от Септемврийското въстание през 1923 г. до 9 септември 1944 г.

И в борбата за основно преустройство на обществената действителност след 9 септември Георги Караславов участва активно не само като публицист, белетрист и драматург, но и като член на Президиума на Народното събрание, член на ЦК на Българската комунистическа партия, народен представител, главен секретар на Съюза на българските писатели, директор на Народния театър... Трудно могат да се изброят всички отговорни държавни постове, които е заемал и заема от 9 септември до днес.

След 9 септември той проявява необикновена енергия и в културното строителство, и в борбата за установяване на социалистическия реализъм в българската литература. Тая борба води и като теоретик-полемист, и главно като творец на белетристични и драматургични произведения. Сега именно той замисля и написва четирите части на своя роман-епопея „Обикновени хора“, създаде няколко пиеси, които се играят из всички театри на страната, написа повестите „Танго“, „Неверният Тома“, „Освобождение“, романа за юноши „Ленко“ и редица новели, разкази, очерци...

С най-голяма охота и въодушевление писателят говори за революцията и огромните придобивки, които тя донесе на българския народ:

„Деветосептемврийската революция преобрази целия наш живот с такава сила, каквато мнозина не очакваха и не подозираха. Объркани бяха много криви сметки, пропаднаха много ялови възжелания, провалиха се планове на реакционери и политически хитреци, които събитията бяха тласнали в редовете на Отечествения фронт.

Въпросът, с кого и накъде, се постави ребром, в упор. Определилата се „легална опозиция“ постепенно започна да открива своята овча кожа и да показва мракобесническо-хищнически зъби. Паритетът в Отечествения фронт изтика на ръководни постове в държавния и обществените апарат противници на новия живот и на новата власт. Тези „отечественофронтови“ започнаха да саботират всички мероприятия за успешното водене на Отечествена война,

опитаха се да всяват недоверие в трудовете маси, да разлагат Народната армия, която заедно с армията на Съветския съюз се биеше срещу хитлеро-фашистките войски.

Явно и прикрито се пяха пръти в колелото на новия живот, на спасителната политика, която отечественофронтовската власт под ръководството на Българската комунистическа партия провеждаше сред планини от трудности. Лъжеотечественофронтовски управници покровителстваха черната борса, закриляха монархо-фашистки убийци, терористи и побойници, настаняваха на ключови позиции в държавния апарат и в обществените организации хора с порочно минало и със саботьорски намерения.

Всекидневно, всекичасно аз, като редови партиен и отечественофронтовски работник, се сражавах с разни вредители — ту лицемерни и подли, ту нахални и дръзки, наблюдавах ги, преценявах ги, противопоставях им се, мъхех се да ги „вразумя“.

И така, сблъскал се още от първия ден на деветосептемврийската революция с откритите и прикрити врагове на освободения се трудов народ, мене ме засърбяха журналистическите пръсти, в жилите ми кипна публицистичната страст. След служебно пътуване в провинцията, дето наблюдавах най-различни прояви на малки и големи политически бухали, завърнал се след полунощ в квартирата си, седнах на малката масичка и започнах да пиша, за да изразя онова, което от много дни ме вълнуваше и тревожеше. Писах до четири часа сутринта. Така се яви статията „Ако искаме“, която след няколко дни излезе във в. „Работническо дело“.

Тази статия се посрещна добре от читателите на вестника. С нея започнах поредица от статии и фейлетони, които намираха най-различни отзвучи. Мнозинството от читателите на различните вестници и списания, в които ги обнародвах, ги приемаха добре. Мнозина — и познати, и непознати — ме срещаха и ме поощряваха. Получавах и писма, в които граждани и гражданки изразяваха своето положително отношение.

Но получавах и писма — и те бяха много повече, — в които ме ругаеха, в които ме предупреждаваха, че в близко бъдеще, когато тази власт си отиде, щял съм да отговарям за своите писания. Получавах и заплашителни писма. В тях наред с вулгарните псувни бяха рисувани черепи, кръстосани кости и адреси или от името на „организации“, или изобщо без никакъв подпис. „Адресантите“, ако се съдеше по пощенските щемпели, бяха от София, от Лом, Сливен, Стара Загора, Варна, Русе...

Имаше и „доброжелатели“. Те ме съветваха да не се занимавам с публицистика, защото тя е нещо преходно, недостойно за перото на писател, който вече си е създал име. „Доброжелатели“ се срещаха и между мои стари познати и приятели. Обикновено, като се срещнехме на улицата, те ме спираха, поразпитваха ме за работата ми, за настроението ми и някак между другото започваха с назидателни слова: „Бе, остави ги тези фейлетони, не си хаби таланта с тях, само дето си губиш ценното време, отблъскваш читателите си, създаваш настроения срещу себе си... Това не е в твоя полза...“

Вестниците на „легалната опозиция“ откриха „огън“ срещу мене. Опитни в клеветение, те започнаха да ме „дискредитират“ — пишеха, че имам на разположение лека кола, пък тогава аз нямах дори обуша, уверяваха, че живея в чамкорийска вила, пък аз нямах и квартира, намекваха, че живея на широка нога, пък аз едва връзвах двата края...

Срещу мене се сипеше клеветническа помия от разни журналисти и публицисти, които работеха в опозиционните вестници. По едно време изкараха на „позиция“ и „тежка артилерия“ — известен наш писател, когото старите буржоазни политици мамеха, че като съборят от власт комунистите, ще го

направят министър на просветата, също излезе да „доказва“, че използвам „облагите“ на властта.

През това време на опозиционни атаки срещу отечественофронтовското правителство, на клеветнически набези срещу организации и лица, които поддържаха властта, почти всеки ден аз отговарях със статии, фейлетони, хуморески, сатири. Имаше дни, когато пишех по две статии на ден.

Моите статии е четял и Георги Димитров. Мислех, че той няма време да се занимава с такива „дребни“ работи, но останах изненадан, когато веднъж ме покани у дома си и ми каза, че ги чете, и ми препоръча да продължавам в този дух. Като дигаше дланта на дясната си ръка и сечеше с показалеца, той напомни:

— И врагът стреля. Това никога не трябва да се забравя. Стреля и срещу тебе. Ти не се бой. Това е политическа борба, класова борба.

В разговор по политическите задачи на момента Димитров ми даде тема за брошура. Още като си отидох у дома, написах на един дъх брошурата по темата, която вождът ми даде. Изпратих му ръкописа. Димитров зачерта само един суперлатив, който се отнасяше за него. Брошурата бе напечатана като приложение на „Работническо дело“.

По-късно част от моите статии излязоха в отделна книга под заглавие „Борба за демокрация“ (1946 г.), издание на Издателство на БКП. Така проче започна моята писателска работа след деветосептемврийската революция.“

Георги Караславов е роден и израснал в голямо средноимотно селско семейство и още в детските си години е бил свидетел на неговото вътрешно и външно разпадане. Това явление в живота на семейството и на селото изобщо е поразило юношата, тревожило е мисълта му и е дало своите отражения дълбоко в душата му. Натрупаният още от детските години богат личен опит се изявява по-късно, когато писателят, въоръжен с философията и естетическите принципи на ленинизма, започва да пише разкази и очерци, с които се стреми да разкрие истината за живота на българското село и да подсказва как този живот би могъл основно да се измени. Причината за разпадането на бедния, грозен дребнособственически бит той открива в частната собственост и нейната пагубна роля над духовната същност на личността. След като минава през школата на Максим Горки, израснал вече като гражданин и писател, Караславов ще отрази в най-значителните си творби този именно дребнособственически селски бит, който дълбоко познава и ненавижда още от дете.

„Израснал съм сред три лели, неколцина чичовци и много братовчеди, та познавам отлично атмосферата на някогашния селски дом. Тази атмосфера ме отврати. Поради разпавиите у дома аз намразих целия обществен ред — години преди да се запозная със социализма и марксизма. Макар нашият дом в сравнение с другите да беше най-единен, за мене нямаше по-отвратително и по-тъжно нещо от дребнособственическото семейство. Това именно чувство на отвращение, потаявано десетилетия и непрекъснато подклаждано от наблюденията ми над обществената действителност, намира отдушник в двата ми романа „Татул“ и „Снаха“. Тук тълкуването на обществените и социални теми и проблеми, изобразяването на семейния бит не е безперспективно, както у критическите реалисти, а извежда мисълта на читателя към определени убеждения за необходимостта от основни, революционни промени.“

„Романа си „Татул“ — продължава Караславов — завърших през 1938 г., в навечерието на Втората световна война. Художествената и идейната атмосфера в него е органично свързана с епохата, с онова драматично напрегнато противоречие между двата свята, което предизвика страховитата война и което тук се проявява в стълкновението между свежървата и снахата. Този роман създадох с голяма мъка. Също и „Снаха“. „Снаха“ започнах през 1939 г. в

Пазарджик, където жена ми беше учителка. Имах седем варианта — все правях, променях, създадох различни редакции. По цял ден пишех. Намерих в Пазарджик една връзка листи, заших ги с конец и започнах да пиша. Този пръв вариант сега се пази в архива при Софийския народен съвет...

После поправях... Живеех при Тодор Боров на „Цар Крум“ 15 — там пишех, а после отнасях написаното в Сливница, където работеше жена ми. И поправях. Завърших окончателно „Снаха“ в началото на 1942 г. Излезе от печат през май същата година...

И Караславов започва да разказва някои интересни подробности около този роман:

„Още през 1925 г. дошъл у тях бащата на изчезналото дете. „А бе — рекъл, — ние вече го забравихме, а ето че сега ме викат да давам показания.“

Открили, че детето (безследно изчезнало) било убито през 1915 г. Осъдили убиеца...

Юрталана не е убиецът, но аз него взех за герой. Прототипът му е един мой познат селянин, който имаше редица положителни черти в характера си. Имам му портрета и досега в архивата си. Севда, Стойко са измислени от мене. Юрталанката най-много се покрива със своя прототип — жената на познатия ми селянин. Нивите, поменатите в романа места са съвсем точно описани. Името на Юрталана взех от „Юрталановия кладенец“, който се намира на шосето за Цариград...

И писателят се впуска в разговор за свой любим герой Юрталана. Изказва възхищението си от играта на Петър Димитров в ролята на Юрталана. — Знаеш ли — добавя той, — някои другари не можаха да ми простят, че съм накарал Юрталана да рони сълзи, като гледа полето, нивите... Та моят Юрталан съвсем не е закоравял престъпник, той е само жертва на условията, на пагубната си страст към частната собственост. Сега, в наши дни, той би бил член работник, ръководител на стопанство... Той става звяр, защото е роб на една престъпна страст, но тая страст, подхранвана у него от бита, от обществените порядки, не го е откъснала съвсем от живота, от хората. Нали той иска все пак да живее, да господства над тях хора? А те няма да му простят, като научат, че е убил. Пък и това детско трупче пред него!... Той не иска да убива детето, но все пак случайно го убива. Защото е хищник, защото грубата му душа е в плен на частната собственост и се озверява заради една торба царевица. Коленичил пред трупа на детето, той забравя сметките си, страхът пробужда у него приспаните дълбоко човешки мисли и чувства. Този момент използвам, за да покажа героя си и откъм скритата, проявена само в изключителен случай страна на неговия човешки характер. Сега у него се събуждат такива страшни, странни чувства, мисли, спомени... Едно ясносино копче от пъстрата ризка на убитото дете отвежда мисълта му към собственото му детство: някога, като малък, и той е имал такива копчета на ризката си... И той си спомня за майка си, която е шила ризката му, спомня си за баща си... Та нали и това дете има баща?...

Юрталана не е само име на литературния ми герой, той е символ на жертвите, които частната собственост поглъща, юрталановщината е заклеймен обществен порок...

Караславов си спомня за своето отшумяло детство и юношество, за дълбоката оран на дебърските ниви и „Юрталановия кладенец“. Описва подробно това място. „Аз взех само името от него, а героя създадох, използвайки само някои черти от прототипа. Знаех съдържанието на името: юрт-алан, сиреч придобиване, трупане на имот, но не предполагах тогава, че то ще стане нарицателно...“

„Някога, в моите детски и младежки години — продължава спомените си писателят, — селяните бяха много бедни. Аз например бях облечен със селски дрехи от груб шаяк — потури, аба, салтамарка, носех кожена гугла, а след войната — офицерската фуражка на чичо си... И от ранна пролет до късна есен ходехме боси. В нашето село едва ли имаше някой да носи долни дрехи — обличаха потурице на голо. А сега гледам, и былгаромохамеданите в Родопите — нали там се избирам за народен представител — облечени в хубави дрехи, децата им с чисти ризи, с пуловери, обувки, на главите с плетени шапки, малките дечица и с рогчета на шапките си — чисти, красиви, да ти е драго да ги гледаш!..“

Разговорът ни неусетно мина за повестта „Ленко“, за родното село на Караславов, за неговите близки и роднини... И той започна да ми изрежда едно по едно, на един дъх, имена на старци, жени, деца, на техни близки и роднини, да ги вплита в разни интересни семейни истории: кой от братовчедите или съучениците му станал лекар, инженер... и как се променил коренно животът им. Толкова много хора помена — с годините, имената, професиите им, — че стана невъзможно да ги изреждам в бележките си.

„Всички тия хора, за които имам свежи спомени и впечатления още от тригодишна възраст, аз представям в петте части на „Обикновени хора“. Тях съм наблюдавал, изучавал съм ги — никой от тях не е измислен. Пиша по общо внушение, отдаден на основното си чувство към тия хора. Щом хвана молива и те изпъкват като живи пред очите ми. Но преди да кажа нещо за тях, непременно искам да се „аргументирам“, прибягвам не само до спомените, но и до проучванията си, до бележниците, които съм си водил системно и педантично и в които много често, изглежда, съм бил пределно точен в цифровите данни, датите, разговорите... Повечето от тия хора, които живеят в съзнанието ми, са ме поразили с нещо. Както Юрталана носи в душата си прекрасни човешки качества: мечтае сина му да стане инженер, обича красотата, както Марьола притежава истински човешки добродетели въпреки страшното престъпление, което извършва..., и в душите на останалите си герои съм открил някаква искра, някаква човешка страст... Много от прототиповете ми са живи и още имам възможност да ги наблюдавам. Например в повестта „Танго“ всичко е взето направо от действителността. Случаят, за който разказвам в първата част, е от 1935 г. Трите момчета — героите ми в „Танго“ — бяха от едно село на запад от София. Бяха прерязали през 1943 г. един германски кабел. Застреляха ги в Сливнишката казарма. И тримата бяха комсомолци. Не обичам да си съчинявам случки и събития, предпочитам винаги да разказвам за това, което зная, което съм преживял лично или съм чул от достойно място.

Нашите критици искат да ме накарат непременно да пиша шаблонно. Защо? Какво е туй „типично“, което постоянно ми натрапват в очите? Аз гледам живота, гледам живата истина, а не препоръките на нашите „философи“. На какво ще заприлича литературата, ако всички започнем да пишем по един и същ начин, ако се заловим с едни и същи „типове“? Героите в моите произведения са живи, аз, преди да пиша за тях, дълго време съм ги виждал с очите си, наблюдавал съм ги, проучвал съм ги...

Когато първият том на моите „Обикновени хора“ излезе от печат, критиците или мълчаха, или се мръщеха... Но аз знаех много добре какво съм направил, какво съм написал, знаех, че рано или късно романът ми ще получи правилната си оценка... И ето непрекъснато получавам писма от читатели, които са във възторг от моята книга. Що се отнася до прототиповете в моя роман-епопея: Киро Тошавров е събирателен образ. Станка, Възкрил — също

са събирателни образи. Начо Кидерев е отчасти Яню Гогов — околийският началник в земеделско време. Кака Мара е негова дъщеря.

Аз на времето се навирах навсякъде. Участвувал съм в тия манифестации, които описвам в „Обикновени хора“, наблюдавал съм ги... Пинтата умря от рана, но не по време на манифестацията. В моя разказ съм пренесъл впечатления от други случаи. В Чирпан, в Стара Загора бяха убити манифестанти. Тогава изобщо ставах много убийства... Също и за погребението. Преживял съм такива неща и те са ме разтърсили много дълбоко. На погребението на Спилко Тенев Спилков, прототип на Спас Илков, ме поразиха съществено на толкова много другари. Имаше цяла гора от знамена.

Спас Илков е любимият ми герой, пазя си портрета на прототипа му в архива. Спилков имаше дневник, който сега е у дъщеря му. Този дневник съм чел и проучвал... Доволен съм от тия страници, в които е предадено настроението в къщата на Пинтата с раняването и до смъртта му... Много си харесвам сцената, когато Тоню съобщава, че Спас Илков се е крил и дори е спал у Станкини. Като чува това, старата настръхва... Два свята!

Митингът на гарата, когато пристига Въкрил, съвсем се покрива със спомена ми... Не беше възможно да мине влак, да има манифестация — и аз да не съм там. Не можах да видя само пристигането на Франше д'Епре (френския генерал, командуваш войските на англо-френците на Солунския фронт, защото имаше много войска. Чудех се откъде се намериха толкова много войници. А Франше д'Епре идеше да кастри нашите управници, че са допуснали тая стачка...

Събирам материал за романа още от 1922 г. — продължава Караславов. — Разпитал съм около 500 души. Имам цели тефтери с данни. Всичко се менеше всеки ден. Една кофа пшеница струваше например през 1914 г. два лева, а през 1922 — двеста лева! Не е като по времето на Гогол — през целия век рублата си е била все рубла... Ти би могла, ако това те интересува и ако искаш, да видиш и да цитираш телеграмата, която Спилков изпраща до „Работнически вестник“ след митинг на гарата. В същия брой има и телеграма от Георги Славов Османа.

— Струва ми се — приключва разговора Караславов, — че в нашата литература няма политически роман от новото време като моя. Аз разкривам детайлно как става разслояването в село, като вниквам в семейството. Някои определят романа ми като хроника... Да, хроника, ала хроника на събитията, а не хроника като художествено произведение. Тия събития не са дадени в нашата литература — и това е една голяма липса. Стачката на железничарите имаше огромно, международно значение. Затова дойде и Франше д'Епре. Съюзниците изпращаха войски срещу революционните войски в Русия на право през България за Одеса. По нашата линия минаваха всеки ден по двадесет влака. При стачката беше като пустиня, глухо, всичко се парализира... Аз не разказвам за центъра — София, Горна Оряховица, — аз разкривам какво става, как узряват политически масите в едно малко провинциално градче и село...

Георги Караславов се противопоставя с романа си епопея „Обикновени хора“ на модерните увлечения в съвременната българска белетристика — на динамичната и целенасоченост, на разнородните отклонения в сюжетната линия, на асоциативните представи, на повишения й лиричен слог, на недостоверността и въображаемите ситуации. Той се стреми към детайлен реализъм, към точно, спокойно, правдиво отражение на обществената и битовата атмосфера, към разкриване на героите в техните класови и битови измерения. Той е участник в деветоюнския преврат и в септемврийските събития,

може дори да се каже, че те са негова и гражданска, и литературна съдба. Извън революционните събития ние не можем да си го представим. И ето близо петдесет години след Септемврийското въстание и двадесет и пет години след победата на социалистическата революция в нашата страна Георги Караславов разказва с удивително спокойствие и уравнивесеност за онова тежко време.

„Много ме узори четвъртата част на „Обикновени хора“ — признава писателят. — Събитията през 1923 г. са особени. Днес ние лесно ги преценяваме, но тогава хората много се измъчваха в тяхната неопределеност. Това исках да разкажа преди всичко. ... Не исках хората да изглеждат по-важни, да са комунисти повече, отколкото бяха. Особено пък да ги правя герои на сензационни произшествия...“

... Извеждат Пиронев от затвора. Извеждат го, за да го убият така, както убиваха тогава — откъм гърба, „при опит за бягство...“ А Пиронев — млад комунист, току-що свършил висшето си образование, но въпреки това много опитен и достатъчно дързък и смел, и с убеждението на юрист за своята невинност — мисли, че ще го пуснат да си иде у дома, при нещастната си майка, изгубила вече трима сина, и при Йоня, която много обича. ... И когато зловещият убиец го поваля на земята, с последните сили на мисълта си Пиронев вижда в настъпващия вечен мрак най-напред една ученическа барета, след нея руси къдрици и най-после една черна забрадка и две разплакани очи под нея...“ Така чрез реалистичния рисунок писателят постига емоционално въздействие, защото вътрешно съпреживява съдбата на всеки свой герой.

„Ако тръгнах по шаблона — разяснява Караславов отношението си към тия чисто човешки, а едновременно с това и литературни проблеми, — можех да разкажа нашироко как избиваха комунистите и земеделците на групи на групи и после ги хвърляха в Марица... Но всичко това е известно, а, както казах и преди, със сензации и ужаси аз не искам да си служа. За мъченичеството на борците съм писал другаде. Сега задачата ми е да създам една поредица от романи, в които да представя преди всичко истината за вътрешното, духовното и политическото израстване на обикновените хора, състоянието на обществения живот през определени откъси от историята, с действително изживените събития, с действителните герои... „Обикновени хора“ съм замислил като художествена, документално обоснована летопис на едно преломно, историческо време, а не като сензационен роман за угода на известни читателски среди. Героите, събитията, изводите на повествованието разкриват духовното съдържание на това преломно време, така както съм го виждал, както съм горял в неговия огън...“

За някои конкретни герои и случки от „Обикновени хора“ Караславов разказва:

„Пристигането на седмината дезертьори в Проходец е точно описано... Аз ги видях и присъствувах на нападението в общината... От всички случаи, описани в романа, не съм присъствувал само при изгонването на реквизиционната комисия... Случаят със седмината не е изолиран. Аз съм проучвал този въпрос. Около две хиляди души са дезертирали. Ските са из горите. Само нашите дойдоха в село...“

Избиването на петимата дезертьори е извършено по заповед на генерал Иван Русев. Изпълнил е заповедта един поручик, който сега е поп. Разстреляни са заедно с десетковани други войници от един полк... А знаеш ли какво значи „десетковани“?... Отстъпила една цяла дружина, но тъй като генералът нямал заповед да избие цялата дружина, наредил да отдели по един от всеки десет войници... Така са разстреляни седемдесет души.

Корията е истинска. Тогава беше голяма, с километри... Убитите петима съм дал с истинските им имена, а останалите са малко изменени.

Гърмелов е бивш демократ. После стана сговористки кмет и спаси селото от много золуми. През 1925 г. е върнал една рота войници, дошли да бастисват Дебър. „Няма — рекъл — в нашето село комунисти!“ „Синовете му сега са кооператори...“

Цялото село се тресеше — спомня си Караславов, — когато атакуваха Одрин. Всички излязоха на улиците. Нашите полкове участваха в щурма, И после все войни, войни, войни..., все за това се говореше, това си спомняха и мъжете, и жените. Атанас Пинтов беше герой от тия войни. Сред тая атмосфера израсна и нашето поколение...

„Аз — връща се писателят към спомените си от времето на Първата световна война — пишех стихове. Бях написал през 1924 г. и една лирична поема. Скрих я в старата ни къща и после не я намерих вече. Усилено пишех, пък и печатах стихове в „Звънар“, „Нови дни“ с псевдоним Агор Черноръки. Криех се, но пак ме уволниха на края на учебната година. А много обичах учителската професия. Обичаха ме и децата, защото всички уроци им разкривах чрез приказки. Цялото отделение участвуваше в моите преподавания. Веднъж, като влязох в час, видях една черна кокошка, кукнала върху черната дъска. Децата знаеха, че ще учим за кокошката. Друг път заварих в стаята едно магаре, докарали го неусетно и го изкиприли пред чиновите... Чудесно прекарвах с тия деца. Ако не бяха ме уволнили, може би щях да остана учител... Писател не смятах да ставам. Мечтаех да стана ветеринарен лекар, но точно когато завърших средното си образование, университетът обяви, че няма да приема педагогисти за студенти по ветеринарна медицина. Затова се записах в Агрономическия факултет... Но никога няма да забравя едната славна година, когато учителствувах.“

Караславов много обича да разказва как е преподавал, как сладкодумно увличал учениците си, как те го слушали внимателно, намесвали се в урока, възклицавали, порицавали... Разказва как с учениците си, както по-рано със съучениците и другарите си, правел „театро“...

„А сега на стари години пак най-много ми се пише белетристика, но вече съзнавам, че трябва да пиша и пиеси, защото националният ни театър не може да се изгражда без нова, съвременна драматургия. Убеден съм, че едно правдиво, художествено драматическо произведение оказва днес неотразимо въздействие. Нито радиото, нито телевизията, нито киното въздействуват така силно над възискателния съвременен зрител, както едно драматическо произведение в добро съвременно изпълнение. Всички ние сме в дълг към нашата съвременна национална драматургия...“

В един от разговорите ни с писателя Георги Караславов стана дума за неговата повест „Орлов камък“:

„Много беди донесе на България Кобургската династия — говори писателят, — династията на цар Фердинанд и на цар Борис. Два пъти тези царе тласнаха България в катастрофални войни, които струваха на народа ни сто-тици хиляди убити, тежко ранени и осакатени, загуби на национални територии, наплив на бежанци, заробване на българи от чужди държави. Но кои ли царски династии не са носили беди и лишения на народите!“

Кобургската династия бе мобилизирала много продажни журналисти и публицисти, много „учени“, за да я хвалят и превъзнасят. Хвалебствията към тази алчна, престъпна и коварна династия засягаха дълбоко моите патриотични, интернационалистични и хуманистични чувства. И аз мислех по какъв начин, с какво художествено произведение да посоча противонародния, противочовешкия характер на роялистическия институт.

Търсех сюжет, търсех подходящи герои за една противоцарска повест. И такъв сюжет ми дойде неочаквано при една разходка из чудните местности около Нареченските бани в Родопите.

Според легендата в този прекрасен наш край се е родил и живял митическият певец Орфей. През един слънчев ден в края на август 1939 г., като скиташ с моя син и с моите племенници, тогава шест-седемгодишни, из шубраците и горичките над Нареченските бани, попаднах в чудна долчинка, в дъното на която се провираше безшумно мъничка бистра баричка. На едно място над баричката се извисяваше широка, стръмна скала. В канарата се тъмнееха множество дупки. Децата ме попитаха какви са тези дупки. Казах им, че в тези дупки орли вият гнездата си и мътят малките си орлета. Едно от децата додаде: „Значи, това е Орлов камък.“

Орлов камък! Това ми хареса. Но децата очакваха не само сухо осведомяване, те любопитствуваха да научат нещо по-интересно и по-увлекателно за този край. И аз започнах да им разказвам за Орфей, за Евридика, за бедните и добри овчари и козари от съседните махали и колиби.

Така стигнах до сюжета на моята повест, върху която започнах да работя още щом се завърнах в София. Дълго и упорито моделирах образите на моите герои, търсех интересни сцени, правих исторически справки, четох географски съчинения, рових се в карти и атласи. При това исках езикът да бъде богат, стилът — прост, ясен, гъвкав и точен. Борбата с езика и стила беше най-мъчна и най-продължителна.

Към края на 1942 г. предадох „Орлов камък“ на един млад прогресивен издател. За да mine през цензурата, която бе много строга и особено зорко бдеше да не се допусне в печата каквото и да било нещо срещу царския двор, аз пренесох действието на повестта през робовладелческия строй.

Така повестта стигна до печатницата. Но наред със зачестилите над столицата бомбардировки, което създаваше голямо напрежение и несигурност в работата, трябваше да се търси хартия и да се намери художник за илюстрациите. Работата се затегна и се проточи през цялата 1943 г., докато на 10 януари 1944 г. столицата бе подложена на страшна бомбардировка. Едни от печатниците бяха разрушени, други побързаха да се евакуират. Настъпиха съдбоносни за родината ни събития, нямаше време да се мисли за странични работи.

Едва след Девети септември започнах отново подготовката за отпечатването на „Орлов камък“. Но и след тази дата трудностите по отпечатването не бяха малко. Водеше се Отечествената война, хартията бе кът, печатната база — нестабилизирана. Едва през 1946 г. „Орлов камък“ излезе от печат в 10 000 бройки.

Години наред за повестта не се яви нито една рецензия, нито едно съобщение. Книгата бе открит а в буквалния смисъл на думата от малките читатели — те я търсеха по книжарниците, питаха откъде могат да си я доставят. Пишиха ми писма, искаха я от мене. Най-сетне непласираната половина от тиража стигна до книжарниците, а от книжарниците — до малките читатели...

Веднъж заварих Георги Караславов в неговата къща в Драгалевци над някакъв спомен за Г. П. Стаматов: „Пишат как пиянствувал Стаматов, а какъв изключително честен съдия е бил, не пишат. Аз съм против това, да се разказват в спомените резилите на творците. Писателите трябва да се щадят. Знаеш ли колко неприятни неща мога да напиша в спомените си за Д. И. Полянов например и за неговата еснафщина, но няма да го сторя, защото уважавам партийното и творческото му дело... Изключително много продължава да ме вълнува съдбата и характерът на Елин Пелин, а той сякаш нарочно

не е оставил кореспонденция и следи за личния си живот. От Йордан Йовков почти нямам впечатления. Знам, че не се интересувахе от съдбата на писателите, говореха за него, че е недостъпен, гледа всички отвисоко, не обича да разговаря с млади хора, държал се най-често студено. Нямаше у него отзивчивостта на Страшимиров. За почти всички останали писатели — мои съвременници, имам богати спомени. Помня съдържанието на почти всичките им творби...”

Когато го разпитвам какво пише в момента, Георги Караславов винаги започва с „Обикновени хора“:

„След като завърша окончателно шестата част на „Обикновени хора“, иска ми се да се върна към любимата си тема за частната собственост и пораженията, които тя нанася върху човешката психика. Ще продължа цикъла на „Татул“ и „Снаха“ и с още два романа: „Пепелище“ и „Машеха“, които отдавна съм замислил, а вторият ми е почти готов в една първоначална редакция. Това е романът „Машеха“, който написах още преди 9 септември 1944 г. Но го бях изоставил — нали тогава цензурата не даваше да се печата нищо за живота на народа, нищо с определена политическа тенденция. А в този роман има една покъртителна драма, много по-дълбока от драмата в „Снаха“... Една девойка като капка става жертва на жаждата за земя, за имот... В бъдещата тетралогия, която съм замислил да посветя на проблема за частната собственост, ще влиза и романът „Пепелище“, който отдавна бях написал, но го сполетя беда. След като го завърших, заех се да го поправам. Денем поправам, а вечер го криех в една барака, в овча кожа. Страх ме беше да не дойдат архангелите и да го намерят. Но се случи друга беда — една сутрин моята жена, която не бях предупредил, като почиствала бараката, хвърлила кожата в боклука и боклукчията я откарал заедно с романа вътре... В този роман разкривах трагедията на едно дребнособственическо семейство, което няма никакъв друг изход освен да се разпадне, да загине. Понеже героите ми бяха ковачи, аз наблюдавах в разстояние на година и половина една ковачница. Прототипът на героя ми по-късно замина за Австралия. Единият от братята ковачи беше полусляп. Описвам истински случай: как умира от туберкулоза единственият син на двамата братя ковачи, става жертва на еснафщината на семейството. Когато се сепват, двамата братя похарчват всичките си средства за излекуването на момчето, пращат го навсякъде, но то умира. Краят беше много тъжен, безизходен. От дребнобуржоазния строй остава само едно пепелище. Романът ми беше 400 ръкописни страници. След като изчезна, веднага се заех да го възстановявам. Не беше лесна работа, защото в него бях включил огромен битов материал. На времето разказвах съдържанието му на Любен Велев и Илия Волен. Особено добре си спомням края, когато отчаяните напълно братя ковачи изгонват чирака, защото не могат да търпят физическото му здраве.... Дано имам възможност да го възстановя напълно и заедно с „Машеха“ да продължа идеята на „Татул“ и „Снаха“. Но само след като окончателно завърша „Обикновени хора“. Имам множество идеи и готови сюжети в главата за разкази, повести, романи, драми..., но времето не ми достига...” Като всеки човек на дълга Георги Караславов изхожда преди всичко от нуждите на съвременността, изграждайки творческите си замисли.